

Makale türü: Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 02.11.2025

Submitted date

Kabul tarihi 18.05.2026

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 22.10.2026

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Bozdağ Tulum, A. & Konak Özçelik, M. (2026). Çoklu Dezavantajlı Bir Grup Olan İşitme Engelli Kadınların Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü: Mardin İli Örneği. *Journal of History School*, 84, 4563-4597.

ÇOKLU DEZAVANTAJLI BİR GRUP OLAN İŞİTME ENGELLİ KADINLARIN SOSYALLEŞME SÜRECİNDE KUR'AN KURLARININ ROLÜ: MARDİN İLİ ÖRNEĞİ¹

Arzu BOZDAĞ TULUM², Musaye KONAK ÖZÇELİK³

Öz

Bu çalışma, Mardin ilinde yaşayan ve dezavantajlı gruplardan biri olarak değerlendirilen işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde Kur'an kurslarının etkisini incelemektedir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen bu çalışmada, 10 işitme engelli kadınla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş ve veriler iki ana tema altında değerlendirilmiştir: "İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadıkları sorunlar" ve "Kur'an kurslarının bu sorunların çözümüne etkisi". Bulgular, işitme engelli kadınların karşılaştıkları en önemli sorunlarının iletişim, ulaşım ve çevresel engeller olduğunu; bu sorunların toplumsal cinsiyet temelli kısıtlamalar ve sosyal dışlanma ile birleşerek çoklu dezavantajlar yarattığını ortaya koymuştur. Kur'an kurslarının, işitme engelli kadınlara, dini bilgi edinme ve Kur'an okumayı öğrenme imkânı sağlamanın yanı sıra sosyalleşme ve çevresel engelleri aşma açısından da önemli katkılar sunduğu belirlenmiştir. Kurslar, işaret dili desteği sayesinde iletişim engellerini azaltmakta, güvenli sosyal ortamlar sağlayarak yeni arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasına imkân tanımakta ve bu ilişkilerin kurs dışında da sürdürülmesini teşvik etmektedir. Ayrıca,

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %50, 2. yazar: %50. Bu makalenin etik kurul onayı Malatya Turgut Özal Üniversitesi'nde, 06/12/2024 tarih, E-35841939-050-268457 sayı ve toplantı numarası ile alınmıştır.

² Doç. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Anabilim Dalı, arzu.tulum@ozal.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6925-0145

³ Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, musayekonak@artuklu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6334-3180

toplumsal normlar nedeniyle sosyal hayata katılımı sınırlanan kadınlar için kurslar, piknikler, geziler ve toplu etkinlikler aracılığıyla sosyal etkileşim alanları yaratmaktadır. Araştırma sonuçları, Kur'an kurslarının yalnızca dini eğitim veren kurumlar olmanın ötesinde, işitme engelli kadınların sosyal sermayesini artıran, aidiyet duygusunu güçlendiren ve sosyal dışlanmayı azaltan çok yönlü bir sosyalleşme alanı sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı Gruplar, Kadın, İşitme Engelli, Kur'an Kursu, Sosyalleşme, Mardin.

The Role of Qur'an Courses in the Socialization Process of Multiply Disadvantaged Hearing-Impaired Women: The Case of Mardin Province

Abstract

This study examines the impact of Quran courses on the socialization processes of hearing-impaired women living in Mardin province, who are considered a disadvantaged group. In this study, conducted with a qualitative research approach, interviews were conducted with 10 hearing-impaired women, and the data were analyzed under two main themes: "Problems experienced by hearing-impaired women in their socialization processes" and "The impact of Quran courses on resolving these problems." The findings revealed that the most significant problems for hearing-impaired women are communication, transportation, and environmental barriers. These problems, combined with gender-based restrictions and social exclusion, create multiple disadvantages. Quran courses have been determined to provide hearing-impaired women with the opportunity to acquire religious knowledge and learn to read the Quran, as well as making significant contributions to socialization and overcoming environmental barriers. The courses reduce communication barriers through sign language support, provide safe social environments, enable new friendships, and encourage the continuation of these relationships beyond the course. Additionally, they create spaces for social interaction through courses, picnics, excursions, and group events for women whose participation in social life is limited by societal norms. Research results show that Quran courses go beyond simply providing religious education; they also offer a multifaceted socialization space that increases the social capital of hearing-impaired women, strengthens their sense of belonging, and reduces social exclusion.

Keywords: Disadvantaged Groups, Women, Hearing-Impaired, Qur'an Course, Socialization, Mardin.

GİRİŞ

Dezavantajlılık; ekonomik yoksunluk, düşük eğitim düzeyi, engellilik ve toplumsal kısıtlamalar gibi etkenlerden kaynaklanan çok boyutlu bir psiko-sosyal

sorun alanıdır. Bu durumun temel tetikleyicilerinden biri eğitime erişimdeki yapısal yetersizliklerdir. Eğitime erişimde yaşanan kısıtlılıklar, bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını, iletişim yetilerini ve sosyalleşme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Özellikle yetişkin bireyler, toplumsal entegrasyonlarını güçlendirmek amacıyla yaygın eğitim kurumlarına yönelmektedir. Türkiye’de kadınların kamusal alana katılımında eğitime erişim eşitsizlikleri önemli bir engel teşkil etmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve eğitim imkânlarından mahrum kalan kadınlar sosyo-kültürel ve ekonomik dezavantajları derin biçimde yaşamaktadırlar.

Bu bağlamda Kur’ân kursları, eğitime erişimi sınırlı yetişkin kadınlar açısından hem temel bilgi edinme hem de sosyal etkileşim kurma işlevi gören kritik bir yaygın eğitim alternatifidir. Diyanet İşleri Başkanlığı verileri, Kur’ân kurslarına devam eden kadınların önemli kısmının düşük eğitim düzeyine sahip olduğunu ve eğitim temelli dezavantajlar taşıdığını göstermektedir (İnce & Cevherli, 2019). Söz konusu eğitsel ve sosyal dezavantajlar, cinsiyet ve engellilik gibi diğer yapısal eşitsizliklerle kesiştiğinde derinleşmektedir.

Sosyalleşme; bireyin üyesi olduğu toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek sosyal bir kimlik edinme sürecidir (Okumuş, 2014, s. 431). Sosyalleşme insanoğlu için son derece önemli bir ihtiyaç ve gerekliliktir. İşitme engelli kadınlar hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de engellilikten kaynaklanan dışlanma biçimleri nedeniyle çifte dezavantajlı bir konumda bulunmakta ve sosyalleşme süreçlerinde ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda yapılmış olan bu çalışma, Mardin ili örneğinde, çoklu dezavantajlı bir grup olan işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde Kur’ân kurslarının üstlendiği sosyalleştirici rolü ve sağladığı sosyal destek ağlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Dezavantajlılık Kavramının İzahı

Dezavantaj kavramı, köken olarak engellenmişlik halini ifade etmekte olup yaşam koşullarındaki farklılıklar nedeniyle bireylerin toplumsal imkânlara erişiminin kısıtlanması durumunu tanımlamaktadır (Çalhan, 2023, s. 334). Kavramın tanımlanmasında ulusal bağlamlara göre farklılıklar bulunmakta; örneğin İzlanda 13 farklı grubu dezavantajlı sayarken Hindistan bu sınıflandırmayı 5 temel kategoride ele almaktadır (Başaran, 2021, s. 7). Genel kabul doğrultusunda dezavantajlı gruplar; cinsiyet, ekonomik durum veya bedensel/duyusal engel gibi nedenlerle topluma entegre olma şansı düşük olan, temel sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamayan kesimlerden oluşmaktadır (Caillod, 1998, s. 10). Bireyin içinde bulunduğu ortamda işlevsel katılım

sağlayamaması, göreceli dezavantaj durumunu pekiştirmektedir (Caillod, 1998, s. 12).

Dezavantajlılık; toplumsal yaşamın eğitim, istihdam ve sosyal ilişki alanlarına katılımında engeller yaratmakta ve ayrımcılık riskini artırmaktadır (Arkan & İrez, 2021, s. 12). Özellikle eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler dezavantajlılığın oluşumunda temel rol oynamaktadır (Çalhan, 2023, s. 336). Dezavantaj durumu zaman içinde bireyin yaşam evrelerine bağlı olarak değişebileceği gibi (Arkan & İrez, 2021, s. 13), toplumsal kaynaklardan ve fiziksel imkânlardan eşit yararlanamama durumundan da beslenmektedir (Başaran, 2021, s. 9). Bir bireyin birden fazla engel ve eşitsizlik faktörünü aynı anda tecrübe etmesi ise "çoklu dezavantajlılık" olarak tanımlanmakta ve bu durum bireylerin sosyal ilişkilerini daha da zayıflatmaktadır (Arkan & İrez, 2021, s. 15). Bu çalışmada hem cinsiyet hem de bedensel/duyusal engellilik durumundan dolayı çoklu dezavantaj yaşayan işitme engelli kadınların Kur'an kursları aracılığıyla sosyalleşme süreçleri incelenmektedir.

Çoklu Dezavantajlılık: İşitme Engelli Kadınlar

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da engelli birey; fiziksel, zihinsel veya sosyal yeteneklerini kaybederek günlük yaşamda desteğe ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (Sağlam & Altındağ, 2017, s. 23). Kadınlar, çocuklar ve engelliler toplumsal yapıda kırılgan grupların başında gelmektedir (Aykurt, 2020, s. 431). İşitme engelli kadınlar ise kesişimsellik kuramının vurguladığı üzere hem toplumsal cinsiyet hem de engellilik kategorilerinin bir araya gelmesiyle "çifte dezavantajlı" veya çoklu dezavantajlı bir konumda yer almaktadır (Crenshaw, 1991, s. 1243).

Engellilik ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kesiştiğinde, bu gruptaki kadınlar yalnızca kadın olmaktan kaynaklanan ataerkil kısıtlamalara değil, aynı zamanda engellilikten kaynaklanan sosyal dışlanma ve görünmez kılınma pratiklerine de maruz kalmaktadır (Şakar, 2022, s. 38). İşitme engelli kadınlar, eğitimden istihdama kadar pek çok alanda erkek engellilere kıyasla daha fazla ayrımcılığa uğramakta ve toplumsal rolleri ev içi alanla sınırlandırılmaktadır. Ayrıca işaret dili bilen uzman sayısının yetersizliği gibi yapısal iletişim engelleri, bu kadınların hak arama mekanizmalarına erişimini ve kamusal alandaki varlığını zorlaştırmaktadır. Bu durum, işitme engelli kadınların sosyalleşme ve toplumsal katılım deneyimlerinin çok boyutlu bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Geleneksel din eğitimi yöntemlerinin işitsel aktarıma dayanması, işitme engelli kadınların dinî bilgiye erişimini kısıtlamakta ve onları manevi yalnızlığa iterek

çifte dezavantajlı konumu derinleştirmektedir. Bununla birlikte, işaret dili desteği ve görsel materyal kullanımı gibi erişilebilirlik uygulamaları, bu kadınların dinî ve sosyal hayata katılımında yeni imkânlar sunmaktadır (Ağalday, 2025, s. 136).

Sosyalleşme ve İşitme Engelli Kadınların Sosyalleşme Süreci

Sosyalleşme, bireyin biyolojik bir varlıktan sosyal ve kültürel bir kimliğe geçiş sürecidir. Bu süreç; sosyal bir yapının varlığını, bireyin biyolojik ve zihinsel kapasitesini ve sosyalleşmeye yönelik bireysel motivasyon ile yaşantısal çabasını gerektiren dinamik bir olgudur (Vatandaş, 2020, s. 816). Bireyin toplumda kabul gören değer ve normları öğrenerek sosyal kurallara uyum sağlaması, toplumsal düzenin ve bütünleşmenin temelini oluşturur (Akkaş, 2019, s. 878). Biyolojik özellikler tek başına sosyal sistemlerde işlev görmeye yetmediğinden; sosyalleşme süreci bireylere güven, aidiyet ve sosyal roller kazandırarak kültürün aktarılmasını sağlar (Koştas, 1987, s. 330). Dolayısıyla sosyalleşme, etkileşim ve yaşantılar aracılığıyla gerçekleşen sürekli bir gelişim sürecidir.

İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerindeki en temel yapısal bariyer iletişim engelidir. Toplumda işaret dili bilen birey sayısının azlığı ve kapsayıcı iletişim imkânlarının yetersizliği, işitme engelli kadınları kamusal alandan izole etmektedir. Bunun yanında engelli kadınların aile içinde aşırı korumacı tutumlarla yetiştirilmesi, onların bağımsız hareket etme becerilerini ve özgüvenlerini sınırlayarak bağımlı davranış kalıplarına yol açabilmektedir. Eğitim ve istihdam alanındaki sınırlılıklar da sosyal etkileşim alanlarını daraltmaktadır.

Toplumdaki “pasif” veya “yardıma muhtaç” anlayışı gibi kalıp yargılar, işitme engelli kadınların sosyal görünürlüğünü engellemekte; iletişimde yaşanan güçlükler ise bireylerde çekingenlik, yalnızlık, utanç ve zihinsel yorgunluk gibi psikososyal etkilere neden olmaktadır (Noble, 2009, s. 591). Bu durum, işitme engelli kadınların sosyal hayata katılımını destekleyecek kapsayıcı ve güvenli alternatif mekânlara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Kur'an Kurslarının Sosyalleştirici Rolü

Yaygın din eğitimi kurumları olan Kur'an kursları, yalnızca dini bilgi aktarımı sağlamakla kalmayıp, toplumsal uyum, sosyal etkileşim ve dayanışmayı destekleyen dini sosyalleşme mekânları olarak işlev görmektedir. Özellikle kadınlara yönelik kurslar, katılımcıların sosyal sermayelerini ve aidiyet duygularını pekiştirmekte, sosyal destek ağları oluşturmalarına imkân tanımaktadır (Yardımcı & Coştu, 2022, s. 127). Kur'an kursları, ev ortamının dışında din eğitimi ile sosyal etkileşimi birleştirerek kadınların manevi doyuma

ulaşmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine katkı sağlamaktadır (İnce, 2017a, s. 153).

Literatür incelendiğinde; Yardımcı ve Coştu (2022) Kur'an kurslarının yetişkin kadınların manevi tatmin, psikolojik destek ve sosyal bağlar kurmasında çok yönlü kurumlar olduğunu vurgulamıştır. İnce (2017, s. 161) kursların gençler ve yetişkinler için gündelik dertlerden uzaklaşma ve sosyalleşme zemini sunduğunu; İnce ve Cevherli (2019) ise eğitim eksikliği nedeniyle dezavantajlı olan kadınların özgüven kazanmalarında ve içe kapanıklığı aşmalarında kursların sürükleyici bir rol oynadığını tespit etmiştir. İnce (2017) bir başka çalışmasında, kursların dini eğitim, sosyalleşme, manevi-psikolojik destek ve aile danışmanlığı fonksiyonlarını bir arada sunduğunu göstermiştir.

İşitme ve görme engelliler özelinde yapılan araştırmalar, temel engelin etkili iletişim imkânlarının kısıtlılığı olduğunu ve bunun yalıtılmışlığa yol açtığını göstermektedir (Gürer & Kaya, 2023, s. 268). Serbest zaman ve sosyal etkinliklerin engelli bireylere psiko-sosyal iyilik hali sağladığı ve dışlanmayı azalttığı bilinmektedir (Coşkun, 2023, s. 72). Nitekim engelli bireylerin sanal ağlar üzerinden sosyal ilişkiler kurduğu (Kaldık, 2022, s. 601) ve toplumsal engellerin yarattığı dışlanma pratikleriyle mücadele ettiği belirtilmektedir (Alptekin, 2024, s. 115).

Bu çalışma, mevcut literatürden farklı olarak hem kadın olmaktan hem de işitme engellilikten kaynaklanan çoklu dezavantajlara sahip kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadıkları sorunları ve Kur'an kurslarının bu sorunları aşmada, sosyal bağlar ve aidiyet duygusu oluşturmada üstlendiği özgün rolü Mardin ili özelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde karşılaştıkları güçlükleri ve Kur'an kursu deneyimlerine yükledikleri anlamları derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Olgubilim deseni, bireylerin belirli bir olguya ilişkin doğrudan yaşantılarını ve bu yaşantılara yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır (Creswell & Poth, 2018). Bu araştırmanın temel fenomenini ise işitme engelli kadınların Kur'an kursuna devam etme deneyimleri oluşturmaktadır.

Araştırmada yalnızca katılımcıların Kur'an kursuna devam edip etmedikleri ya da kursa ilişkin memnuniyetleri belirlenmemiş; kurs deneyiminin sosyalleşme

süreçlerinde nasıl yaşandığı, katılımcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve bu deneyimin sosyal ilişkiler, iletişim ve toplumsal katılım açısından ne ifade ettiği incelenmiştir. Bu nedenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla katılımcıların kendi deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına olanak sağlanmıştır.

Araştırmanın olgubilim deseniyle yürütülmesinin temel gerekçesi, işitme engelli kadınların Kur'an kursu deneyimlerinin ortak anlamlarını ve bu deneyimin özünü katılımcıların yaşantıları üzerinden ortaya koyabilmektir. Başka bir ifadeyle araştırma, önceden belirlenmiş bir görüşü doğrulamaktan ziyade katılımcıların deneyimlerinden hareketle fenomenin nasıl yaşandığını ve anlamlandırıldığını ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Çalışma Grubu ve Katılımcıların Belirlenmesi

Nitel araştırmalarda katılımcı seçiminin amacı, nicel araştırmalarda olduğu gibi belirli bir evreni istatistiksel olarak temsil edecek sayıya ulaşmak değil, araştırılan olguyu doğrudan deneyimleyen ve bu deneyime ilişkin zengin bilgi sağlayabilecek katılımcılara ulaşmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubu, Mardin ilinde bulunan ve araştırmanın gerçekleştirildiği Kur'an kursuna devam eden işitme engelli kadınlardan oluşturulmuştur.

Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, araştırmanın amacı doğrultusunda önceden belirlenen ölçütleri karşılayan katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesine dayanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2019). Bu araştırmada katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesinde üç temel ölçüt belirlenmiştir:

1. İşitme engelli olmak,
2. Kadın olmak ve
3. Mardin ilinde araştırmanın gerçekleştirildiği Kur'an kursuna devam ediyor olmak.

Bu ölçütlerin belirlenmesindeki temel amaç, araştırmanın fenomenini doğrudan deneyimleyen katılımcılarla çalışmaktır. Dolayısıyla araştırma grubuna işitme engelli olmayan kadınlar, erkekler veya söz konusu Kur'an kursuna devam etmeyen kadınlar dâhil edilmemiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayandırılmıştır.

Katılımcılara araştırmanın gerçekleştirildiği Kur'an kursu aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilen, belirlenen ölçütleri karşılayan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kimliklerinin korunması amacıyla

araştırma sürecinde gerçek isimleri kullanılmamış ve katılımcılar K1, K2, ..., K10 biçiminde kodlanmıştır.

Çalışma grubunun 10 katılımcıdan oluşması, yalnızca önceden belirlenmiş bir sayısal sınırlamaya dayanmamaktadır. Katılımcı sayısının belirlenmesinde iki temel ölçüt dikkate alınmıştır. Birincisi, araştırmanın gerçekleştirildiği Kur'an kursunda araştırmanın belirlediği ölçütleri karşılayan işitme engelli kadınların sayısının sınırlı olmasıdır. İkincisi ise görüşmeler ilerledikçe elde edilen verilerin içerik bakımından birbirini tekrar etmeye başlaması ve yeni bir anlam örüntüsünün ortaya çıkmamasıdır. Onuncu görüşme sonrasında yeni bir tema veya anlamlı bir kod ortaya çıkmaması üzerine veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Bu karar, nitel araştırmalarda veri doygunluğunun sağlanması ilkesi doğrultusunda verilmiştir.

Dolayısıyla 10 katılımcı, araştırmanın nicel anlamda evrenini temsil eden bir örneklem olarak değil, araştırılan fenomeni doğrudan deneyimleyen ve farklı yaş, eğitim, medeni durum ve gelir algısı özellikleri bakımından çeşitlilik gösteren bir çalışma grubu olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların yaşlarının 22 ile 52 arasında değişmesi, eğitim düzeylerinin eğitim almamış olmaktan lise düzeyine kadar farklılaşması ve medeni durum bakımından bekâr, evli ve dul katılımcıların bulunması, fenomenin farklı bireysel yaşam koşulları içerisindeki görünümünün incelenmesine olanak sağlamıştır.

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Yaşanılan Şehir	Gelir Seviyesi	Görüşme Süresi	Görüşme Tarihi
K1	23	Lise	Bekar	Mardin	Orta	20 dk	14.12.2024
K2	52	Ortaokul	Evli	Mardin	Yüksek	25 dk	14.12.2024
K3	31	Lise	Bekar	Mardin	Orta	22 dk	14.12.2024
K4	22	Lise	Bekar	Mardin	Orta	30 dk	14.12.2024
K5	39	İlkokul	Bekar	Mardin	Orta	18 dk	14.12.2024
K6	41	İlkokul	Bekar	Mardin	Orta	28 dk	14.12.2024
K7	31	Lise	Bekar	Mardin	Orta	18 dk	14.12.2024
K8	41	Eğitim yok	Bekar	Mardin	Orta	20 dk	14.12.2024
K9	31	Lise	Dul	Mardin	Orta	30 dk	08.01.2025
K10	24	Lise	Bekar	Mardin	Orta	35 dk	08.01.2025

Tablo 1'de görüldüğü üzere, yapılmış olan bu araştırmaya işitme engelli 10 kadın katılmıştır. Katılımcıların yaş aralığı 22 ile 52 arasında değişmektedir. Eğitim seviyeleri açısından değerlendirildiğinde okuma-yazma bilmeyen 1 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ilkökul, ortaokul ve lise seviyesinde eğitim almış

oldukları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde lise diplomalarının açık lise sınavlarına girmek suretiyle alındığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Üniversite düzeyinde eğitim almış katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcıların 8'inin bekar 1'inin dul ve 1'inin evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun kendilerini orta seviye bir gelir düzeyinde algıladıkları görülmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Görüşme Süreci

Araştırmada veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcıların yaş, eğitim durumu, medeni durum, yaşanan şehir ve algılanan gelir düzeyine ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadıkları deneyimleri ve Kur'an kursuna devam etme deneyimlerine yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaya yönelik 12 açık uçlu sorudan oluşturulmuştur. Sorular katılımcılardan herhangi bir puanlama, derecelendirme veya nicel değerlendirme yapmalarını istememekte; katılımcıların kendi deneyimlerini ayrıntılı biçimde anlatmalarına olanak sağlayacak biçimde hazırlanmıştır. Bu nedenle 12 sorunun her biri bağımsız bir ölçme maddesi olarak değil, katılımcıların araştırılan fenomene ilişkin yaşantılarını açıklamalarını kolaylaştıran görüşme başlıkları olarak kullanılmıştır.

Görüşme formunun hazırlanmasında araştırmanın amacı ve fenomenolojik yaklaşımın temel ilkeleri dikkate alınmış; soruların katılımcıların deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarabilecekleri açık uçlu bir yapıda olmasına özen gösterilmiştir. Görüşme formu uygulama öncesinde alan uzmanının değerlendirmesine sunulmuş ve alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Görüşmeler 14 Aralık 2024–8 Ocak 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin süresi 18-35 dakika arasında değişmektedir. Görüşmeler, katılımcıların devam ettiği Kur'an kursunda yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın önemli metodolojik sınırlılıklarından biri, araştırmacıların işaret dili bilmemesidir. Bu nedenle görüşmeler sırasında işaret dili bilen Kur'an kursu hocasından iletişim desteği alınmıştır. Görüşme soruları Kur'an kursu hocası tarafından katılımcılara işaret diliyle aktarılmış; katılımcıların işaret diliyle verdikleri yanıtlar yine aynı kişi tarafından araştırmacılara sözlü olarak aktarılmıştır. Aktarılan yanıtlar, katılımcıların ifadelerinin mümkün olduğunca anlam bütünlüğü korunarak ses kaydına alınmıştır.

Bu uygulamanın araştırmacı ile katılımcı arasına bir aracı yerleştirmesi, katılımcı ifadelerinin aktarımı sırasında anlam kayması veya yorum farklılığı meydana gelme olasılığı nedeniyle araştırmanın önemli bir sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle bulgular yorumlanırken, elde edilen ifadelerin doğrudan katılımcıların kendi seslerinden değil, işaret dili bilen aracı kişinin aktarımı üzerinden elde edildiği göz önünde bulundurulmuştur.

Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, görüşmelerin nasıl gerçekleştirileceği ve elde edilen verilerin bilimsel amaçlarla kullanılacağı açıklanmıştır. Katılımcıların gönüllü katılımı sağlanmış ve bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel araştırmalarda kullanılan tümevarımsal tematik analiz yaklaşımı doğrultusunda analiz edilmiştir. Analiz sürecinde amaç, katılımcıların yanıtlarını sayısal olarak değerlendirmek değil, katılımcıların Kur'an kursu deneyimlerine ilişkin ifadelerinde ortaya çıkan ortak anlam örüntülerini belirlemek olmuştur.

Ses kayıtları öncelikle yazılı metne aktarılmış ve transkripsiyonları gerçekleştirilmiştir. Transkripsiyonların tamamlanmasının ardından veriler MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Analiz süreci beş aşamada yürütülmüştür.

Şekil 1

Verilerin analizi

Verilerin analizi Şekil 1’de görüldüğü gibi 5 aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada görüşme metninin tamamı araştırmacılar tarafından tekrar tekrar okunarak veri setine ilişkin genel bir anlayış oluşturulmuştur. İkinci aşamada katılımcıların araştırma sorularıyla ilişkili anlamlı ifadeleri belirlenmiş ve bu ifadeler ilk kodlar altında sınıflandırılmıştır. Kodlar, önceden kesin biçimde belirlenmiş bir kod listesine bağlı kalınsız katılımcıların ifadelerinden hareketle oluşturulmuştur. Bu nedenle kodlama süreci ağırlıklı olarak tümevarımsal bir nitelik taşımaktadır.

Üçüncü aşamada benzer anlam taşıyan kodlar karşılaştırılmış ve aralarındaki ilişkiler incelenerek alt temalar oluşturulmuştur. Örneğin katılımcıların sosyal çevrelerinin sınırlılığına, iletişim güçlüklerine ve diğer insanlarla etkileşim kurmakta yaşadıkları sorunlara ilişkin ifadeleri karşılaştırılarak ortak anlam örüntüleri belirlenmiştir. Dördüncü aşamada alt temalar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve araştırmanın temel sorusuyla ilişkili ana temalar oluşturulmuştur. Beşinci ve son aşamada ise oluşturulan tema ve kodlar yeniden gözden geçirilmiş; her bir kodun ilgili temayı açıklayıp açıklamadığı, kodların birbirleriyle örtüşüp örtüşmediği ve katılımcı ifadelerinin oluşturulan temaları yeterince destekleyip desteklemediği kontrol edilmiştir.

Bu süreçte temalar doğrudan araştırmacıların ön kabullerinden hareketle oluşturulmamış; katılımcıların ifadelerinde tekrar eden anlam örüntülerinden türetilmiştir. Bununla birlikte araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi, verilerin yorumlanması aşamasında araştırmacılara analitik bir arka plan sağlamıştır. Böylece veri analizi sırasında hem katılımcıların özgün ifadeleri korunmuş hem de bu ifadeler araştırmanın amacı doğrultusunda anlamlandırılmıştır.

Analiz sonucunda oluşturulan ana tema, alt tema ve kod yapısı Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2

Ana tema, alt tema ve örnek kodlama

Ana Tema	Alt Tema	Örnek Kodlar
Sosyalleşme Sürecinde Yaşanan Güçlükler	İletişim güçlükleri	İletişim engeli, anlaşılma, sosyal etkileşimde güçlük
Sosyalleşme Sürecinde Yaşanan Güçlükler	Sosyal çevrenin sınırlılığı	Sosyal izolasyon, sınırlı sosyal ilişki, yalnızlık
Kur’an Kursu Deneyimi	Sosyal etkileşim	Arkadaşlık, grup etkileşimi, iletişim

Kur'an Kursu Deneyimi	Aidiyet ve kabul	Aidiyet, kabul görme, güven
Kur'an Kursunun Sosyalleşmeye Katkısı	Sosyal destek	Destek görme, paylaşım, dayanışma
Kur'an Kursunun Sosyalleşmeye Katkısı	Sosyal katılım	Birlikte zaman geçirme, etkinliklere katılım, sosyal çevrenin genişlemesi

Araştırmanın Güvenirliği

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirlilik kavramlarının nicel araştırmalardan farklı biçimde ele alınması gerektiğinden, araştırmanın inandırıcılığını ve analiz sürecinin tutarlılığını artırmak amacıyla uzman değerlendirmesine başvurulmuştur. Araştırmacılar tarafından oluşturulan kodlar, alt temalar ve ana temalar alan uzmanının değerlendirmesine sunulmuştur. Uzmandan, kodların ilgili alt ve ana temalarla uyumunu değerlendirmesi istenmiştir.

Uzman değerlendirmesi sonrasında araştırmacı tarafından oluşturulan ilk kod-tema listesi ile uzman değerlendirmesi karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda bir kodun ilgili ana tema ile yeterli düzeyde uyum göstermediği belirlenmiş ve söz konusu kodun tematik yapıdaki konumu yeniden değerlendirilmiştir. Bu düzeltme sonrasında tema ve kod yapısı yeniden gözden geçirilmiştir.

Kodlama sürecindeki uzman değerlendirmesine ilişkin uyum oranı Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği,

Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)

formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Sekiz görüş birliği ve bir görüş ayrılığı üzerinden yapılan hesaplamada güvenirlilik oranı 0,89 olarak bulunmuştur. Bu oran, kodlama ve tema oluşturma sürecinde yüksek düzeyde bir uyuma işaret etmektedir. Bununla birlikte bu hesaplama, nitel verilerin yorumlanmasının yalnızca sayısal bir uyum oranına indirgenemeyeceği kabulüyle, analiz sürecine ilişkin destekleyici bir kontrol mekanizması olarak kullanılmıştır.

Etik İzin

Bilimsel araştırmanın etik şartlarının gerektirdiği etik kurul izni Malatya Turgut Özal Üniversitesi 06/12/2024 tarihli ve E-35841939-050-268457 sayılı kararıyla alınmıştır.

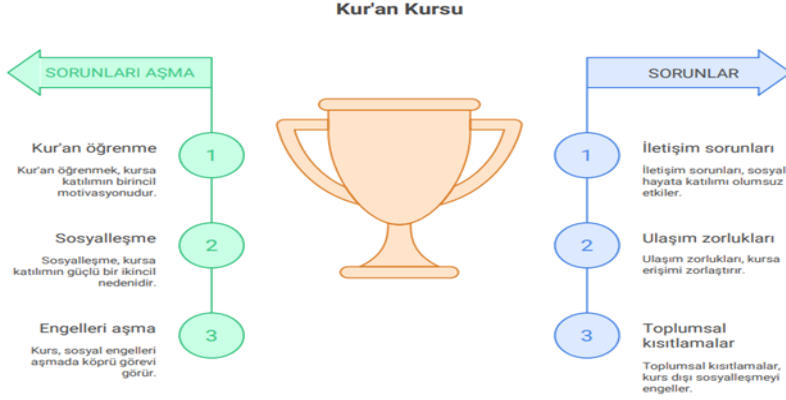
BULGULAR VE YORUM

Çoklu Dezavantajlı Bir Grup Olan İşitme Engelli Kadınların Sosyalleşme Sürecinde...

Bu çalışmada dezavantajlı gruplardan biri olarak değerlendirilen işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde Kur'an kurslarının etkisi araştırılmış ve işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşamış oldukları sorunlar ve Kur'an kurslarının sosyal bağlar kurmalarında oynadığı rol nitel bir araştırma yöntemi olan görüşme tekniği kullanılarak incelenmiştir.

Şekil 2

İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşamış oldukları zorluklar ve Kur'an kurslarına katılım motivasyonları

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analizde verilerin iki ana ve alt alt tema altında toplandığı görülmüştür. Bulguların değerlendirilmesi öncelikle Ana tema 1: İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşamış oldukları sorunlar başlığında oluşturulmuş daha sonra da Ana tema 2: İşitme engelli kadınların sosyalleşme sorunlarının çözümünde Kur'an kurslarının etkisi bağlamında değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Ana tema I: İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadıkları sorunlar

Şekil 3

İşitme Engelli Kadınların Sosyalleşme Süreçlerinde Yaşadıkları Sorunlar

Alt Tema 1: İletişim problemleri: İşaret dili bilen kişi sayısı çok az

İşitme engelli kadınlar, engellilik ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kesişiminde yer alarak çoklu dezavantajları deneyimlemektedirler. Bu durum, özellikle sosyalleşme süreçlerinde dışlanma, önyargıya maruz kalma ve yanlış anlaşılma gibi olumsuzlukların daha sık yaşanmasına neden olmaktadır. Sosyalleşmenin temel aracı olan iletişim, işitme engelli bireyler açısından yapısal bir bariyer niteliğindedir. Toplumda işaret dili bilen birey sayısının yetersiz oluşu, işaret dilinin resmî bir dil olarak tanınmaması ve altyazı, çeviri ile işaret dili desteği gibi kapsayıcı iletişim mekanizmalarının eksikliği, işitme engelli kadınların kamusal yaşamda etkin biçimde yer alabilmelerini ciddi ölçüde kısıtlamaktadır.

Katılımcılar, sosyal hayata katılım konusunda çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Yapılmış olan mülakatlarda belirtilen en temel zorluk “iletişim problemleri” dir. İletişim problemlerini yaratan en önemli etken ise toplumda işaret dilini bilen kişilerin sayısının çok az olmasıdır. Konu ile ilgili olarak tüm katılımcılar iletişim problemi ve dolayısı ile sosyal etkileşimlerinde zorluk yaşadıklarını ifade etmektedirler.

İletişim problemi yaşadığını belirten K1 kodlu katılımcı, içinde bulunduğu koşulların sosyal hayata katılımını olumsuz etkilediğini çünkü herkesin işaret dili bilmediğini ve bu nedenle iletişim sorunu yaşadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde K2 kodlu katılımcı “işaret dili herkes tarafından bilinmediği için birçok iletişim sorunları yaşıyorum bu durum pek çok sorunu beraberinde getiriyor. Örneğin beni anlamıyorlar bir ekmek bile alırken, bir yere giderken yol tarifi bile sorarken kimse beni anlamıyor” şeklinde örneklemiştir. Ayrıca, işaret dili bilmeyenlerle yapılan gezilerin ve pikniklerin dahi kendisini mutlu etmediğini oralara dahi gitmek istemediğini belirtmiştir.

K3. K4. K5, K6, K7, K8, K9, K10 kodlu katılımcılar içinde bulundukları koşulların çok zor olduğunu ve en büyük sorunun toplumda işaret dili bilenlerin sayısının çok az olması ve iletişim problemi yaşamalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

K10 kodlu katılımcı konu ile ilgili olarak, “işitme engelli olmam yaşamımı zorlaştırıyor, işaret dili bilenlerin sayısının az olmasından dolayı toplum içerisinde yaşamak ve paylaşım yapmak oldukça zor bence işaret dili okullarda zorunlu öğretilmeli” ifadesi ile yaşadığı zorluklara ve çözüm önerilerine açıklık getirmiştir.

Bu iletişim sorunları, katılımcıların sosyal etkileşimlerini olumsuz etkilemekte ve sosyal hayata katılmalarını zorlaştırmaktadır. Bu veriler, işitme engelli kadınların

sosyalleşme süreçlerinde işaret dilinin ve işaret dili bilinen kapsayıcı ortamların ne denli kritik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Alt Tema 2: Ulaşım sorunları: Bir yerden bir yere gitmek çok zor

İletişim sorunlarının yanı sıra, bazı katılımcılar “ulaşım sorunları” yaşadıklarını da dile getirmişlerdir. Katılımcılar yaşamış oldukları ulaşım sorunlarının sadece sosyal etkileşimlerle sınırlı kalmadığını, gündelik hayatlarını devam ettirmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılamada da olumsuz etkiler yaptığını belirtmektedirler. Örneğin, K6 kodlu katılımcı, özel araç olmadan bir yerden bir yere gitmenin kendileri için oldukça zor olduğunu şu şekilde belirtmiştir; “Bende alışverişe tek başıma gitmek istiyorum, kendi özel ihtiyaçlarımı alırken dahi aileme söylemek zorunda kalıyorum.” K7 ve K9 kodlu katılımcılar da benzer ifadelerle ulaşım problemi yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

K2 kodlu katılımcı, “Ailem beni kendi arabamızla bir yere götürmezse ben kendi kendime gitmekte çok zorlanıyorum. Arkamdan bir araba gelse fark edemiyorum bu benim için çok tehlikeli oluyor” sözleri ile özel araç olmadan bir yerden bir yere gitmenin kendileri için oldukça zor olduğunu ifade etmiştir.

Mardin’in dik yokuşları, dar sokakları ve merdivenli yapısı, işitme engelli bireylerin ve refakatçilerinin hareket alanını kısıtlar. Bulgulardaki ulaşım sorunu temasını, şehrin bu kendine has topografik yapısıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Kursun servis imkânı sağlaması ve merkezi konumu bu yüzden hayati bir sosyal hizmet niteliği taşır. Bu bağlamda Kur’an kurslarının ulaşım sorunlarını aşma konusunda imkanlar sağladığı görülmektedir.

Alt Tema 3: Çevresel faktörler tek başına dışarı çıkıp gezmem hoş karşılanmıyor

Engelli bireylerin ve özellikle engelli kadınların aile içinde sıklıkla korumacı bir tutumla yetiştirildiği, bunun da dış dünyayla kurdukları etkileşim düzeyini sınırladığı gözlemlenmektedir. Bu tür bir sosyalleşme ortamı, bireylerin dışa dönüklük becerilerinin gelişimini engelleyebilmekte, sosyal ilişkilerde bağımlı davranış örüntülerine ve özgüven eksikliklerine yol açabilmektedir. Eğitim ortamlarında karşılaşılan yapısal eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve destek hizmetlerinin yetersizliği, işitme engelli kadınların sosyal ağ oluşturma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Benzer biçimde, istihdam olanaklarına erişimde yaşanan güçlükler, ekonomik bağımsızlığın kazanılamamasına ve sosyal etkileşim alanlarının daralmasına neden olmaktadır.

İşitme engelli kadınlar iletişim ve ulaşım sorunlarının yanında cinsiyetlerinden kaynaklı ayrıca sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Örneğin K8 kodlu katılımcı yaşadığı çevresel sosyal sınırlılığı şu sözlerle ifade etmektedir: “Burası kapalı ilçe burada bir kadının tek başına dışarı çıkması veya gezmesi hoş

karşılanmaz hemen dedikodusu yapılır ve ayıplanır. Aslında ben farklı kurslara da gitmek isterim ama çevrem bunu hoş karşılamaz. Bizim çevre Kur'an kurslarına karşı daha olumlu yaklaşıyor ve bu durumu yadırgamıyor. Bu yüzden Kur'an kursu ben ve arkadaşlarım için çok önemli”.

K1 kodlu katılımcı da çevresel engeller yaşadığını şu sözlerle dile getirmektedir; “Ben kadın olduğum için öyle arkadaşlarım olsun onlarla gezmelere gideyim bir kafede onlarla oturayım buna kesinlikle izin verilmez. Erkek kardeşim de işitme engelli ama o dışarı çıkıp arkadaşları ile vakit geçirebiliyor.”

Özetle, işitme engelli kadınların yaşadığı sorunlar, toplumda işaret dilinin yaygın olmamasından kaynaklanan derin iletişim boşlukları ulaşım sorunları ve çevresel faktörler nedeniyle oluşmaktadır. Bu sorunlar onları sosyal hayattan izole etmekte, yalnızlık hissi yaratmakta ve gündelik hayatlarını devam ettirmek gibi temel konularda dahi ekstra zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır.

İşitme engelli kadınların yaşamış oldukları bu zorluklara rağmen, Kur'an kursunun katılımcılar için işaret dili bilen insanlarla bir araya gelme ve sosyalleşme imkânı sunması, onların sosyal yaşamları için büyük bir önem taşımaktadır.

Katılımcılar, kursun kendilerine sağladığı kolay iletişim ortamını ve kurdukları arkadaşlıkları dile getirmektedirler. Bu bağlamda yapılan mülakatlar Kur'an kursunun sadece dini eğitim vermekle kalmayıp aynı zamanda sosyalleşme imkânı sunduğu ve aidiyet duygularını güçlendirdiğini ve aynı zamanda çevresel engelleri aşma noktasında katılımcılar için çok önemli bir alan açtığını göstermektedir.

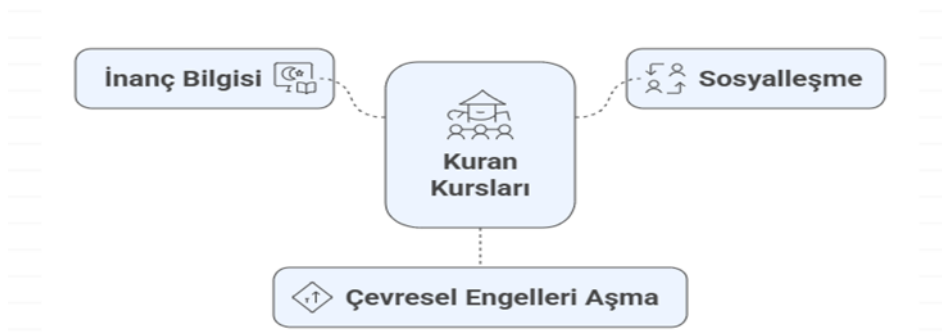
Mardin’de din, sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda cemaat/topluluk ruhu gibi güçlü bir dayanışma ağını temsil eder. İşitme engelli kadınların kurstaki hoca ve arkadaş ilişkisi, Mardin’in yerel komşuluk kültürüyle birleşen bir manevi kardeşlik olarak yorumlanabilir. Bu durum, bireyin yalnızlık hissini ve yabancılaşmayı kıran en güçlü pratik karşılıktır.

Ana tema II: İşitme engelli kadınların sosyalleşme sorunlarının çözümünde Kur'an kurslarının etkisi

Şekil 4

Kur'an kurslarının etkileri: sorunları aşma

Kuran Kurslarının Etkileri: Sorunları Aşma

Katılımcılar, işaret dili bilmeyen kişilerle yaşadıkları iletişim zorluklarına dikkat çekerek, bu kursun sosyal hayatlarında kendileri gibi işaret dili ile konuşan bireylerle iletişim kurabilmelerine imkan sağlayan bir ortam yarattığını, bunun da sosyal yaşamlarına olumlu katkılar sağladığını belirtmektedirler. Genel olarak kursun katılımcılar için, bir taraftan dini bilgi edinme (Kur'an okumayı öğrenme) diğer taraftan da sosyalleşmelerine ve çevresel engelleri aşmalarına imkân sağlayan sosyal destek ve etkileşim platformu olduğu anlaşılmaktadır.

Alt Tema 4: İnanç bilgisi- Kur'an okumayı öğrenme: Kur'an okumayı ve dini bilgileri öğreniyorum

Katılımcıların Kur'an kursuna gelmelerindeki sebeplerden ilki Kur'an okumayı öğrenmek ve dini bilgiler edinmektir. Kur'an kursuna devam etmenin nedenleri bağlamında sorulan sorulara verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde hemen hemen tüm katılımcılar Kur'an okumayı ve dini bilgiler edinmeyi gerekçe olarak sunmuşlardır. Örneğin; K1 kodlu katılımcı bu kursa “Kur'an öğrenmek için geliyorum” derken benzer şekilde, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10 kodlu katılımcılar da kursa gelmelerinin ilk nedeninin Kur'an okumayı öğrenmek olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu katılımcıların hemen hepsi bu kursa gelme sebebinin Kur'an okumayı öğrenmek olduğunu ve Kur'an kursu hocasını çok sevdikleri için, onunla sohbet etmek istedikleri için kursa geldiklerini ifade etmişlerdir

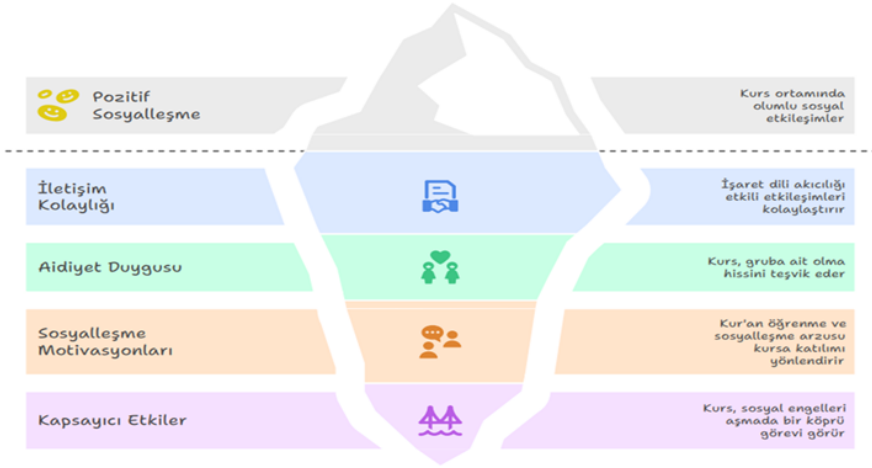
K8 kodlu okuma yazması olmayan katılımcı; “benim okuma yazmam yok beni okula göndermediler, şimdi bu yaşta artık bari Kur'an okumayı öğreneyim diye bu kursa yazıldım” diyerek kursa gelme nedenini ifade etmiştir.

Alt Tema 5: Sosyalleşme: Kur'an kursunda arkadaşlarım var

Şekil 5

Kur'an kurslarının sosyalleşme etkisi

İşitme Engelli Kadınların Kurs Ortamındaki Sosyalleşme Deneyimleri

Kur'an kursuna devam etme, katılımcıların sosyal yaşamlarını ve iletişim kurma deneyimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Katılımcılar, kursun kendilerine arkadaşlarıyla kolayca iletişim kurma imkânı sağladığını ve bu ortamda yalnız hissetmediklerini belirtmişlerdir. İşaret dili bilen arkadaşlarının olması, iletişim kurmayı kolay ve keyifli hale getirmektedir. Bu yönü ile Kur'an kursu katılımcılara pozitif sosyalleşmeyi sağlayan bir imkân sunmaktadır.

Bu kurs, işaret dili bilen insanlarla bir araya gelme fırsatı sunduğu için sosyal hayata katılım açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bir katılımcı, yaşadığı ilçenin kapalı yapısı nedeniyle tek başına dışarı çıkmanın zor olduğunu ancak kursa gitmek sayesinde sosyal faaliyetlere katılmasının kolaylaştığını belirtmiştir.

Bununla birlikte, Kur'an kursunun tüm katılımcılar tarafından kendileri için ihtiyaç duydukları sosyalleşme ihtiyacını karşılayan önemli bir imkân olduğu ifade edilmektedir. K5 kodlu katılımcı sosyalleşmeyi bir ihtiyaç olarak şu sözlerle ifade etmiştir; “Dışarıda yeterince arkadaşım yok bu yüzden çoğunlukla yalnız kalıyorum ama benim de arkadaşlarımla konuşma ve vakit geçirme ihtiyacım var”. Bu kurs ortamında arkadaşları ile birlikte kolayca iletişim kurduğunu kendisini bu ortamda yalnız hissetmediğini herkesin işaret dili bilmesinin bu

durumu kolaylaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca bu kurs ortamında grup arkadaşlarını daha iyi tanıdığı, burada kendiliğinden gelişen sohbetlerin olduğunu ifade etmiştir. Ders aralarında sohbet ortamlarının olduğunu belirtmiştir.

K9 kodlu katılımcı, kurs ortamında ders dışı sohbet imkânlarının bulunduğunu, ders günleri dışında da bir araya gelerek vakit geçirdiklerini ifade etmiştir. Kurs sürecinde herkesle rahatlıkla iletişim kurabilmesi sayesinde çeşitli gezilere katıldığını ve bu etkinliklerden büyük keyif aldığını belirtmiştir. Katılımcı, kursa devam etmesinin en önemli nedeninin sosyalleşme olduğunu vurgulamıştır.

Kur'an kursunda işaret dili bilen bir arkadaş ortamının olması da bazı katılımcılar için kursa gelme nedenlerinden biridir. K6 kodlu katılımcı, "işaret dili bilen arkadaş ortamı olduğu için kursa gidiyorum" demiştir.

Kur'an kursu, katılımcıların sosyal yaşamlarını oldukça olumlu yönde etkilemektedir. Tüm katılımcılar, kursun kendilerine arkadaşlarıyla kolayca iletişim kurma imkânı sağladığını ve bu ortamda kendilerini yalnız hissetmediklerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Kurs ortamındaki arkadaşlarının işaret dili bilmesi, iletişimi kolaylaştırmakta ve güzel sohbet ortamlarının oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, katılımcıların kendilerini kurs ortamında yalnız hissetmemelerini sağlamaktadır.

Katılımcılar ayrıca kurs ortamının kendilerini içinde bulundukları grubun üyesi olarak tanımlamalarına imkân verdiğini ve bu ortamda kendilerini gayet rahat hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar bu kurs ortamını aile ortamı gibi gördüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle K5 kodlu katılımcı, "herkes birbirine yardımcı olduğu için kendimi buraya ait hissediyorum" demiştir. K7 kodlu katılımcı ise "herkes işaret dili bildiği için kendimi ifade edebiliyorum, karşı tarafı anlayabiliyorum, bundan dolayı bu ortamda kendimi rahat hissediyorum" demiştir.

Tüm katılımcılar, kurs ortamında kendilerini oldukça rahat hissettiklerini belirtmişlerdir. K2 kodlu katılımcı burayı kendi evi gibi gördüğünü, K3 kodlu katılımcı ise bu ortama yabancılık hissetmediklerini bu kurs ortamını aile ortamı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Hatta bazı özel konular için birbirlerinin fikirlerini almaktadırlar. K1 kodlu katılımcı özel hayatıyla ilgili konularda arkadaşlarıyla fikir alışverişinde bulunduğunu ve aldığı kıyafetleri kursa getirip onlara gösterdiğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar bu kursta kendilerini evlerinde gibi hissettiklerini belirtmişlerdir. Ders aralarında çay, kahve içerek gündelik ve özel hayat hakkında fikir alışverişinde bulunmaktadırlar. Örneğin, K1 kodlu iştirme engelli kursiyerin isteme töreninde giyeceği kıyafetin diğer kursiyerler tarafından

seçilmesi ve törenle ilgili provalar yapılması, kursta oluşan sosyal bağların bir göstergesidir.

Katılımcılar tarafından verilen cevaplar; kurs ortamının katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri, yalnızlık düzeylerini azalttığı, içinde bulundukları gruba ait hissetme ve bu ortamda genel rahatlıkları üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır.

Kurs katılımcıları, diğer kursiyerlerle yakın arkadaşlıklar kurduklarını ve bu arkadaşlıkların kurs dışında da devam ettiğini belirtmişlerdir. Örneğin K9 kodlu katılımcı “kurs ortamında tanıştığım arkadaşlarımla dışarıda beraber vakit geçiriyoruz, birlikte alışverişe gidiyoruz ve haftada en az bir kere kurs dışında görüşüyoruz” sözleriyle kurs ortamının etkilerini ifade etmiştir. Ayrıca, K10 kodlu katılımcı ise “kurs dışında sık sık görüntülü olarak konuşuyoruz, özel konularda fikir alışverişinde bulunuyoruz” diyerek kursa dair deneyimlerini ve görüşlerini belirtmiştir. Tüm katılımcılar tarafından ifade edilen, kurs hocası ve arkadaşlarıyla pikniğe gidilmesi ve tarihi yerlerin gezilmesi gibi etkinlikler, kursun sosyal etkileşimleri artırdığını göstermektedir. Katılımcılar işaret dili bilen herkesin bir arada olmasının verdiği rahatlığını, bu tür etkinliklerin kendileri için büyük bir şans olduğunu ve daha mutlu edici olduğunu vurgulamışlardır.

Kursta ders dışı sohbetlere ve etkinliklere izin verilmesi, bu sosyalleşme amacını desteklemektedir. Katılımcılar, işaret dili bilmeyenlerle yapılan etkinliklerin kendilerini mutlu etmediğini vurgulayarak, bu kursun kendileri için ne kadar önemli bir sosyal ortam sağladığını göstermektedirler. Ayrıca, kursiyerler sadece bireysel olarak değil, grup olarak da kurs dışında bir araya geldiklerini ifade etmektedirler. Örneğin, Engelliler haftası münasebetiyle farklı engel türüne sahip bireylerle yemek yiyip hediyeleşmişlerdir. Kursiyerler bunun kendileri için çok anlamlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Özetle, Kur'an kursu katılımcıları kurs ortamında kolay iletişim kurma, gündelik ve özel konularda sohbet etme, birbirlerine destek olma, yakın arkadaşlıklar kurma, kurs dışında da görüşme ve çeşitli sosyal etkinliklere katılma gibi çok yönlü sosyal etkileşimlerde bulunmaktadır.

Kur'an kursu, katılımcılar arasında sadece ders ortamında değil, aynı zamanda kurs dışındaki sosyal hayatlarında da kalıcı ve destekleyici sosyal ilişkilerin gelişmesi için bir zemin oluşturmaktadır. Kurs ortamında kurulan iletişim ve arkadaşlıklar, ortak dilin sağladığı kolaylık sayesinde kursun dışına taşmakta ve katılımcıların sosyal yaşamlarını zenginleştirmektedir. Genel olarak, tüm

katılımcılar kurs ortamının pozitif bir sosyalleşme alanı olduğunu vurgulamaktadırlar.

Alt Tema 6: Çevresel engelleri aşma: Tek başına dışarı çıkmam hoş karşılanmaz

Sosyal etkinliklere katılım imkânı sağlayan Kur'an kursu, katılımcılara çevresel engelleri aşma konusunda da imkân sağlamaktadır. İşitme engellilere özel olarak açılmış olan Kur'an kursları işaret dili destekli bir ortam sunarak işitme engelli kadınların iletişim engellerini aşmalarında önemli bir alan açmaktadır. Toplumda işaret dili bilen birey sayısının yetersizliği nedeniyle yaşanan iletişim sorunlarına karşı, Kur'an kursları işaret dili bilen insanlarla bir araya gelme ve kolay iletişim kurma imkânı sağlamaktadır. Katılımcılar, kurs ortamında kendilerini yalnız hissetmediklerini, herkesin işaret dili bilmesinin iletişimi kolaylaştırdığını ve keyifli sohbet ortamları oluşmasına olanak tanıdığını belirtmişlerdir.

K5 kodlu katılımcı, "Dışarıda yeterince arkadaşım olmadığı için yalnız kalıyorum ancak kurs ortamında herkes işaret dili ile konuştuğundan arkadaşlarımla kolayca iletişim kurabiliyorum ve yalnız hissetmiyorum. Kur'an kursuna gelmeden önce kendimi zincirlenmiş gibi hissediyordum" sözleri ile yaşadığı zorluğu ve bunu aşmada Kur'an kursunun rolünü ifade etmiştir. K7 kodlu katılımcı ise "Kur'an kursunda herkes işaret dili bildiği için kendimi ifade edebiliyorum, karşı tarafı anlayabiliyorum, bundan dolayı bu ortamda kendimi rahat hissediyorum. İşaret dili bilmeyenlerin olduğu ortamlar beni çok zorluyor, beni anlayamıyorlar" diyerek kurs ortamındaki iletişimin kolaylığını vurgulamıştır.

Kur'an kursunda ders aralarında ve ders dışında sohbet ortamlarının bulunması, katılımcıların gündelik ve özel hayatları hakkında fikir alışverişinde bulunmalarına da olanak tanır. Bu durum Kur'an kursunun işitme engelli kadınların yaşadığı çevresel ve sosyal izolasyondan kurtulma aracı rolü üstlendiğini göstermektedir.

Mardin, geleneksel aile yapısının ve toplumsal muhafazakârlığın belirgin olduğu bir şehirdir. Mardin gibi geleneksel dokusu güçlü yerlerde, engelli bir kadının sosyal hayata (kafé, park vb.) tek başına katılımı bazen aile veya çevre tarafından kısıtlanabilir. Ancak Kur'an kursu, aileler için güvenli, dini ve meşru bir alandır. Kadınların burada sosyalleşmesi, aslında toplumsal normların izin verdiği meşru bir özgürleşme alanıdır. Başka bir ifadeyle kapalı ilçelerde yaşayan ve cinsiyetlerinden dolayı dışarı çıkma veya gezmeleri hoş karşılanmayan işitme engelli kadınlar için Kur'an kursları, çevresel engelleri aşmada bir köprü görevi görmektedir. K8 kodlu katılımcı, yaşadığı yerde tek başına dışarı çıkmanın dedikoduya yol açtığını ancak Kur'an kurslarına olumlu yaklaştığı için kurs sayesinde piknikler ve tarihi yer gezileri gibi sosyal faaliyetlere katılabildiğini

belirtmiştir. K1 kodlu katılımcı da benzer şekilde, kadın olduğu için arkadaşlarıyla gezmesine veya kafede oturmasına izin verilmezken, kurs sayesinde bu tür faaliyetlere katılımının kolaylaştığını ifade etmiştir.

Yapılmış olan yorumlar çerçevesinde Mardin’de kadınların sadece işitme engelli oldukları için değil, aynı zamanda kadın oldukları için kısıtlamalara maruz kaldıkları ifade edilebilir.

Kursiyerler sadece bireysel olarak değil, grup olarak da kurs dışında bir araya gelmektedirler. Örneğin K8 kodlu katılımcı, yaşadığı yerde tek başına dışarı çıkmasının hoş karşılanmamasına rağmen, kurs sayesinde piknikler ve tarihi yer gezileri gibi sosyal faaliyetlere katılabildiğini belirtmiştir. Bunların yanında K8 kodlu katılımcı “Ben başka kurslara da gitmek istedim resim yapmayı seviyorum ama ailem kesinlikle izin vermedi ama Kur’an kursuna izin veriyorlar. Bu kursta olmasa evde kapalı kalacağım” diyerek Kur’an kursunun çevresel engelleri aşmada kendisine imkân sağladığını ifade etmiştir.

K1 kodlu katılımcı da aynı şekilde, yaşadığı ilçenin kapalı yapısı nedeniyle tek başına dışarı çıkmanın zor olduğunu ancak kursa gitmek sayesinde bu tür faaliyetlere katılımının kolaylaştığını belirtmiştir. Konu ile ilgili tüm ifadelere dayanarak Kur’an kursunun çevresel engelleri aşmada bir köprü görevi gördüğü ve Kur’an kursunun sadece kurs ortamında değil, dışarıdaki sosyalleşmeyi de teşvik eden bir katalizör işlevi gördüğü iddia edilebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Mardin’de yaşayan ve dezavantajlı gruplardan biri olarak değerlendirilen işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde Kur’an kurslarının rolü incelenmiş; bu süreçte karşılaştıkları sorunlar ile Kur’an kurslarının sosyal bağların güçlendirilmesindeki etkisi, mülakat tekniğiyle analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, konuya ilişkin deneyimlerini paylaşımları amacıyla 10 işitme engelli kadınla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı ifadeleri, “İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadıkları sorunlar” ve “Sosyalleşme sorunlarının çözümünde Kur’an kurslarının etkisi” olmak üzere iki ana tema altında değerlendirilmiştir.

“Sosyalleşme sürecinde yaşanan sorunlar” teması; iletişim, ulaşım ve çevresel sorunlar olmak üzere üç alt boyutta ele alınmıştır. “Kur’an kurslarının etkisi” teması ise inanç bilgisi ve Kur’an okuma becerisi kazanma, sosyalleşme ve çevresel engelleri aşma alt temalarını kapsamaktadır.

Elde edilen bulgular, iletişim problemlerinin işitme engelli kadınların sosyalleşme sürecindeki en temel engellerden biri olduğunu göstermektedir. Toplumda işaret dili bilen kişi sayısının yetersizliği, katılımcıların en belirgin iletişim sorunu olarak öne çıkmaktadır. Tüm katılımcılar, işaret dili bilmeyen kişilerle iletişim ve sosyal etkileşim kurmakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Örneğin, K2 kodlu katılımcı, ekmek alırken ya da yol tarifi sorarken dahi anlaşılmadığını dile getirmiştir.

İşaret dilinin resmi dil olarak tanınmaması ve altyazı, çeviri ile işaret dili desteği gibi kapsayıcı iletişim araçlarının yetersizliği, engelli bireylerin kamusal yaşama etkin katılımını ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Bu iletişim engelleri, katılımcıların sosyal yaşama katılımını zorlaştırmakta; hatta işaret dili bilmeyen kişilerle yapılan gezi ve pikniklerin dahi kendilerini mutlu etmediği ifade edilmektedir.

İşitme engelli kadınların yaşamış oldukları iletişim problemi Gürer ve Kaya (2023, s. 268) tarafından yapılmış olan çalışmada da bu çalışmanın bulguları ile benzer şekilde ifade edilmektedir. Çalışmaya göre iletişim problemi işitme engelli bireylerin sosyalleşme süreçlerini sınırlandıran en temel etkenlerden biridir ve bu problemin etkili iletişim kurma olanaklarını kısıtladığı ifade edilmektedir.

Katılımcılar, iletişim sorunlarının yanı sıra ulaşım da ciddi güçlükler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özel araç olmadan bir yerden başka bir yere gitmenin oldukça zor olduğunu ifade eden katılımcılar, bu durumun yalnızca sosyal etkileşimlerini değil, gündelik yaşamlarını sürdürmelerini ve temel ihtiyaçlarını karşılamalarını da olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Örneğin, K6 kodlu katılımcı, alışverişe tek başına gitmekte zorlandığını ve özel ihtiyaçlarını alırken dahi ailesine söylemek zorunda kaldığını dile getirmiştir. K2 kodlu katılımcı ise arkadan gelen bir aracı fark edememesinin kendisi için ciddi güvenlik riskleri doğurabileceğini belirtmiştir.

İşitme engelli kadınlar, engellilik ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kesişiminde çoklu dezavantajlar yaşamaktadır. Bu durum, sosyalleşme süreçlerinde dışlanma, önyargı ve yanlış anlaşılma gibi olumsuzluklara daha sık maruz kalmalarına yol açmaktadır. Engellilikleri ve cinsiyetlerinden kaynaklanan nedenlerle aile içinde korumacı tutumlarla yetiştirilmeleri, dış dünyayla etkileşim düzeylerini sınırlandırmakta; bu da dışa dönüklük becerilerinin gelişmesini engelleyerek sosyal ilişkilerde bağımlı davranış örüntülerine neden olmaktadır. Bazı katılımcılar, içinde bulundukları kapalı sosyal çevrede kadınların tek başına dışarı çıkmasının hoş karşılanmadığını, bu durumun dedikodu ve ayıplamaya yol açtığını ifade etmiştir. Örneğin, K8 kodlu katılımcı, “Burada bir kadının tek başına dışarı çıkması veya gezmesi hoş karşılanmaz; hemen dedikodusu yapılır

ve ayıplanır” demiştir. K1 kodlu katılımcı ise erkek kardeşinin işitme engelli olmasına rağmen dışarı çıkıp arkadaşlarıyla vakit geçirebildiğini, ancak kendisinin kadın olduğu için arkadaşlarıyla gezmesine veya kafede oturmasına izin verilmediğini aktarmıştır.

Bunun yanı sıra, eğitim ortamlarında yaşanan yapısal eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve destek hizmetlerinin yetersizliği, işitme engelli kadınların sosyal ağ kurma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Eğitimde karşılaşılan engeller, istihdam olanaklarına erişimi de sınırlandırmakta; bu durum ekonomik bağımsızlığın sağlanamamasına ve sosyal etkileşim alanlarının daralmasına yol açmaktadır.

Gürer & Kaya (2023, s. 268) elde edilmiş olan bu bulgular ile benzer şekilde çalışmalarında engelli bireyle sağlıklı iletişim kurabilmenin belirli bir eğitim düzeyini, özel becerileri ve kimi zaman ekonomik kaynakları gerektirmesi, bu bireylerin gündelik sosyal etkileşimlere katılımını daha da güçleştirdiğini ifade etmektedirler. Özellikle işaret dili eğitiminin sınırlı düzeyde yaygınlaşmış olması ve bu alandaki kurumsal eksiklikler, iletişim engelini bireysel çabalarla aşmayı çoğu zaman olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla, bu durum işitme engelli bireylerin yalnızca iletişim değil, aynı zamanda toplumsal aidiyet ve katılım gibi temel sosyalleşme alanlarında da ciddi kısıtlamalar yaşamasına neden olmaktadır.

Alptekin’in (2024, s. 115) çalışmasında da bu araştırmanın saha bulgularına benzer şekilde, engellilik olgusunun sadece bireyin fiziksel ya da bilişsel sınırlılıklarıyla değil, aynı zamanda toplumun engelli bireylere yönelik tutum ve yapılandırmalarıyla da ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Engelli bireylerin ulaşım, eğitim ve iletişim gibi temel haklara erişimde karşılaştıkları güçlükler, çoğu zaman yalnızca bireysel engel durumlarından değil, toplumun inşa ettiği fiziksel, sosyal ve kültürel bariyerlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını engellemekte ve onları sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Özetle işitme engelli bireyler, özellikle ulaşım, iletişim ve çevresel alanlarda ciddi sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, toplu taşıma araçlarında bilgilendirme eksikliği, yönlendirme sistemlerinin yetersizliği gibi nedenlerle şehir içi hareketliliklerinin sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, işitme engelinden kaynaklanan iletişim güçlüklerinin hem gündelik yaşamda hem de kamusal hizmetlere erişimde bireyleri yalnızlaştırdığı ve sosyal etkileşimlerini zorlaştırdığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda, işitme engelli kadınların yaşadıkları bu sorunların, onları sosyal hayattan izole ettiği, yalnızlık hissi yarattığı ve gündelik hayatlarını sürdürmek gibi temel konularda dahi ekstra zorluklarla karşı karşıya bıraktığı ifade edilebilir.

Kur'an kursları, işitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde yaşadığı temel zorluklara çok yönlü çözümler sunarak onların sosyalleşme süreçlerini önemli ölçüde desteklemektedir. İşitme engelli kadınlar Kur'an kurslarına katılım motivasyonlarına Kur'an okumayı öğrenmeyi ve sosyalleşmeyi öncelikli etkenler olarak ifade etmişlerdir. Araştırma, Kur'an kurslarının üç alt tema altında işitme engelli kadınların sosyalleşme sorunlarının çözümüne katkı sağladığını göstermektedir: Kur'an okumayı öğrenme/inanç bilgisi, sosyalleşme ve çevresel engelleri aşma.

İşitme engelli kadınlar tarafından Kur'an kurslarına devam nedeni olarak ifade edilen Kur'an okumayı öğrenme gerekçesi özellikle katılımcıların Kur'an kursuna gelmelerindeki temel motivasyonlardan birincisidir. Kur'an okumayı öğrenmek, dini bilgiler edinme ve öğrenme süreci, aynı zamanda onların manevi tatmin yaşamalarına da yol açmaktadır. Ayrıca bu yolla anlamlı bir aktiviteye dahil olarak kendilerini daha yetkin ve donanımlı hissetmektedirler. Okuma yazması olmayan bir katılımcı (K8), okula gidemediği için bu yaşta Kur'an okumayı öğrenmek amacıyla kursa geldiğini belirtmiştir.

Yardımcı & Coştu (2022) tarafından “Kadınların Dini Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü: Kırıkkale Örneği” isimli çalışmada elde edilen bulgular da bu çalışmanın verilerini desteklemektedir. Söz konusu çalışmaya göre Katılımcıların çoğu onları Kur'an kurslarına gitmeye yönelten sebepler arasında ilk olarak Kur'an ve dini eğitim hizmeti alma hususunu belirtmişlerdir.

İnce (2017) tarafından yapılan “Kur'an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz Sakarya İli Örneği” adlı çalışma, bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. İnce'ye göre, özellikle yetişkin dezavantajlı kadınlar açısından Kur'an kurslarının temel işlevleri; dini eğitim, sosyalleşme, manevi-psikolojik destek ve aile danışmanlığı olarak dört ana başlıkta toplanabilir. Öğrencilerin Kur'an kursuna yönelme sebepleri incelendiğinde, bu işlevler daha net ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar din eğitimi almak, boş zamanlarını değerlendirmek, ailevi sorunlarına çözüm aramak, nitelikli sosyal ilişkiler kurmak gibi sosyal ihtiyaçların yanı sıra, onaylanma, manevi gelişim ve kendini değerli hissetme gibi psikolojik ihtiyaçlarla da Kur'an kurslarına katılmaktadır (İnce, 2017b).

Kur'an kursları işitme engelli kadınlar için kalıcı ve destekleyici sosyal ilişkiler kurma zemini oluşturarak sosyalleşmelerine imkân sağlamaktadır. Kur'an kurslarına devam eden katılımcılar arasında yakın arkadaşlıklar kurulmakta, kurs ortamında kurulan bu arkadaşlıklar, ortak dil (işaret dili) sayesinde kurs dışına da taşmakta ve katılımcıların sosyal yaşamları zenginleşmektedir. K9 kodlu katılımcı, kurs dışında da arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerini, alışverişe gittiklerini

ve haftada en az bir kere görüştiklerini belirtmiştir. K10 kodlu katılımcı ise kurs dışında sık sık görüntülü konuştuklarını ve özel konularda fikir alışverişinde bulunduklarını ifade etmiştir. Ders aralarında çay, kahve içerek gündelik ve özel hayat hakkında fikir alışverişinde bulunulması, kursiyerler arasındaki güçlü bağları göstermektedir. Hatta bazı katılımcılar, özel hayatlarıyla ilgili konularda arkadaşlarıyla fikir alışverişinde bulunup, kıyafet seçimi gibi konularda bile birbirlerine destek olmaktadır.

Yardımcı & Coştu (2022) tarafından yapılmış olan söz konusu çalışmada da benzer şekilde katılımcıların Kur'an Kursuna gelme sebepleri içerisinde ikinci olarak en fazla ifade edilen durumun, sosyalleşme ve yeni ortamlar kazanma arayışı içerisinde olmaları olduğu ifade edilmektedir.

Engelli bireylerin gezi faaliyetlerine katılımı, yalnızca boş zaman değerlendirme veya eğlence bağlamında değil, aynı zamanda fiziksel, psikolojik ve ruhsal iyilik hâlinin desteklenmesi açısından da önemli bir işlev görmektedir. Bu tür faaliyetler, sosyal etkileşim fırsatlarını artırarak bireylerin toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirmekte, stres ve izolasyonun olumsuz etkilerini azaltmakta ve yaşam doyumunu yükseltmektedir (Tellioglu & Mehmet, 2021, s. 6076). Araştırma kapsamında ele alınan işitme engelli kadınlar açısından bakıldığında, Kur'an kurslarının düzenlediği piknik, gezi ve benzeri etkinlikler, gezi faaliyetlerinin sağladığı bu olumlu etkilerle benzer bir sosyalleştirici işlev üstlenmektedir. Böylece hem dini eğitim hem de sosyal etkileşim alanı sunan bu etkinlikler, katılımcıların fiziksel hareketliliklerini artırmakta, psikolojik iyileşmeyi desteklemekte ve ruhsal tatmin düzeylerini yükseltmektedir.

Coşkun (2023, s. 72), tarafından yapılmış olan "Engelli Bireylerin Sosyalleşmesinde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü" isimli çalışmada da bu çalışmanın sonuçları ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Coşkun söz konusu çalışmasında toplumun tüm üyeleri için yaşam kalitesini artırma potansiyeline sahip olan serbest zaman etkinlikleri, engelli bireyler açısından da hem psiko-sosyal iyilik hâlini destekleyen hem de dışlanma duygusunu azaltan önemli bir alan olarak öne çıktığını ifade etmektedir. O'na göre bu etkinlikler, engelli bireylerin günlük yaşamın dışındaki alternatif sosyal deneyimlere katılmalarını sağlayarak sosyalleşme fırsatlarını artırmakta ve serbest zaman yoksunluğunun olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Bu bağlamda, serbest zaman etkinlikleri, yalnızca boş zaman değerlendirme aracı değil, aynı zamanda engelli bireylerin toplumsal bütünleşmesini destekleyen stratejik bir sosyalleşme alanı olarak değerlendirilmelidir (Coşkun, 2023, s. 72)

Kur'an kursuna devam eden işitme engelli kadınlar, sosyal etkileşimlerini sürdürmek adına çeşitli dijital iletişim kanallarını kullandıklarını da ifade

etmektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu, kurs ortamında tanıştıkları bireylerle iletişimlerini sürdürmek amacıyla telefon numarası paylaştıklarını ve işaret dili bilgisine sahip olmaları sayesinde görüntülü görüşmeler gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Bu durum, işitme engelli bireylerin dijital teknolojileri yalnızca bireysel kullanım aracı olarak değil, aynı zamanda sosyalleşmenin bir uzantısı olarak gördüklerini ve bu araçları toplumsal bağ kurma süreçlerinde etkin bir biçimde kullandıklarını göstermektedir.

Bu veriler ile benzer sonuçlara ulaşılmış olan başka bir çalışma Kaldık (2022) tarafından yapılmış olan “Engelli Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Deneyimleri: Sosyalleşme Aygıtı Olarak Sanal Ağlar” isimli çalışmadır. Bu çalışmada engelli bireylerin sosyal medyayı öncelikli olarak sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme aracı olarak kullandıkları ortaya konmuştur. Araştırma bulgularına göre, engelli bireyler sosyal medyayı yalnızca bilgi edinme değil, aynı zamanda zamanı verimli geçirme ve eğlenme bağlamında kullanmaktadırlar (Kaldık, 2022, s. 601).

Katılımcılar, kurs ortamında kendilerini bir grubun üyesi olarak tanımladıklarını ve bu ortamı bir aile ortamı gibi gördüklerini belirtmişlerdir. Kurs, katılımcılar arasında aidiyet bağlarının oluştuğu, kalıcı ve destekleyici sosyal ilişkilerin geliştiği bir zemin oluşturmaktadır. Kurs ortamında kurulan arkadaşlıklar, ortak dilin (işaret dili) sağladığı kolaylık sayesinde kurs dışına taşmakta ve katılımcıların sosyal yaşamlarını zenginleştirmektedir. Bu sayede yalnızlık düzeyleri azalmakta ve kendilerini bir grubun üyesi olarak gördükleri için daha mutlu hissetmektedirler.

İşitme engelli kadınların sosyalleşme süreçlerindeki çevresel engelleri aşma konusunda Kur'an kursları iletişim engellerini aşma ve işaret dili destekli ortam sunma açısından önemli bir zorluğu gidermektedir. Toplumda işaret dili bilen birey sayısının yetersizliği nedeniyle yaşanan iletişim sorunlarına karşı, Kur'an kursları işaret dili bilen insanlarla bir araya gelme ve kolay iletişim kurma imkânı sağlamaktadır. Katılımcılar, kurs ortamında kendilerini yalnız hissetmediklerini, herkesin işaret dili bilmesinin iletişimi kolaylaştırdığını ve keyifli sohbet ortamları oluşmasına olanak tanıdığını belirtmişlerdir.

Kur'an kursları işitme engelli kadınların yaşamış oldukları çevresel ve sosyal izolasyonu kırma konusunda bir zemin oluşturmaktadır. Özellikle kapalı ilçelerde yaşayan ve cinsiyetlerinden dolayı dışarı çıkma veya gezmeleri hoş karşılanmayan işitme engelli kadınlar için Kur'an kursları, çevresel engelleri aşmada bir köprü görevi görmektedir. K8 kodlu katılımcı, yaşadığı yerde tek başına dışarı çıkmanın dedikoduya yol açtığını ancak Kur'an kurslarına olumlu yaklaşıldığı için kurs sayesinde piknikler ve tarihi yer gezileri gibi sosyal

faaliyetlere katılabildiğini belirtmiştir. K1 kodlu katılımcı da benzer şekilde, kadın olduğu için arkadaşlarıyla gezmesine veya kafede oturmasına izin verilmezken, kurs sayesinde bu tür faaliyetlere katılımının kolaylaştığını ifade etmiştir. Bu veriler ışığında Kur'an kurslarının, işitme engelli kadınların yaşadığı temel zorlukları aşmada ve sosyal yaşamlarını zenginleştirmede önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.

Yardımcı & Coştu (2022) tarafından yapılmış olan söz konusu çalışmada da bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak, Kur'an kurslarının dini sosyalleşmeye katkısı katılımcılar tarafından genellikle yeni sosyal çevreler ve arkadaşlıklar edinme, bu ortamda keyifli vakit geçirme şeklinde ifade edilmiştir. Kur'an kurslarında gerçekleştirilen ve teşvik edilen çeşitli etkinliklerin, yeni sosyal alanlar oluşturduğu ve katılımcıların bir araya gelmesini sağladığı belirtilmiştir. Bu ortamlar, bireylerin birbirleriyle tanışmalarına ve ortak hareket etme becerisi kazanmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca, katılımcıların bu kurslarda kurdukları ilişkileri kurs dışına da taşıdıkları gözlemlenmiştir.

İnce & Cevherli (2019) tarafından yürütülmüş olan “Dezavantajlılığın Giderilmesinde Kur'an Kurslarının Rolü: Sakarya'daki Kadınlar Örneği” isimli çalışmada da yetişkin kadınların sosyalleşmesinin önünde önemli bir engel teşkil eden durumların giderilmesinde Kur'an Kurslarının oldukça etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre Kur'an kursları dezavantajlı olan kadınlara önemli fırsatlar sunmaktadır.

Sonuç olarak bulgular göstermektedir ki; Mardin'in geleneksel toplumsal yapısında işitme engelli kadınlar için Kur'an kursları, sadece birer eğitim mekânı değil, kamusal alana çıkışın meşru ve güvenli anahtarı işlevini görmektedir. Şehrin engebeli coğrafi yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle ev içine çekilmek zorunda kalan bu kadınlar için kurslar, izolasyonu kıran yegâne sosyal koridordur. Bu durum, Gürer ve Kaya'nın (2023) belirttiği sosyalleşme bulgusunu desteklemekle beraber, Mardin özelinde ailenin rızası ve dini mekânın güvenilirliği üzerinden şekillenerek yerel bir pratik karşılık bulmaktadır.

Özetle, Kur'an kursları, işitme engelli kadınlar için sadece dini eğitim veren kurumlar olmanın ötesinde, kolay iletişim kurabildikleri, yalnızlık hissini azalttığı, aidiyet duygusu geliştirdikleri, destekleyici sosyal ağlar oluşturdukları ve çevresel engelleri aşmalarına yardımcı olan pozitif bir sosyalleşme alanı sunmaktadır.

KAYNAKÇA/ REFERENCES

- Ağalday, N. (2025). *Sessizliğin içinden yükselen inanç: Dini yenilik perspektifinden işitme engelli kadınların dini pratiklerdeki yeri*. M. Z. Ertekin, Y. Cengiz, M. M. Meçin, & H. Yeşilmen (Ed.), *Din ve yenilik* (Din sosyolojisi) içinde (s. 135-147). MAÜ Yayınevi
- Akkaş, İ. (2019). Yeni sosyalleşme mekanları: Alışveriş merkezleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(XLI), 874-883. <https://doi.org/10.29228/Joh24774>
- Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 107-117. <https://doi.org/10.58632/olgusos.1570374>
- Arkan, Z., & İrez, S. (2021). *Türkiye'de ve dünyada dezavantajlılık*. Sosyal İçerme Eğitim Programı.
- Aykurt, Y. A. (2020). 21. yüzyılda sosyal sorunlar ve dezavantajlı gruplar. *Journal of Awareness*, 5(3), 427-448. <https://doi.org/10.26809/joa.5.031>
- Başaran, E. (2021). Pandemi sürecinde derinleşen eşitsizlikler: Dezavantajlı gruplar bağlamında bir değerlendirme. E. Başaran, & R. C. Alkın (Ed.), *Pandemi sürecinde dezavantajlı gruplar* içinde (ss. 1-34). NEÜ Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. baskı). Pegem Akademi.
- Caillod, F. (1998). *Education strategies for disadvantaged groups: Some basic issues* (Working Document in the Series: IIEP Contributions, No. 31). UNESCO International Institute for Educational Planning. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114204>
- Coşkun, Ş. (2023). Engelli bireylerin sosyalleşmesinde serbest zaman aktivitelerinin rolü. *Muhakeme Dergisi*, 6(2), 68-79. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.1394227>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4. baskı). Sage Publications.
- Çalhan, M. (2023). Ulusal kalkınma ve bölge planları çerçevesinde dezavantajlı gruplar. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, 1(3), 333-348. <https://doi.org/10.61138/bolgeselkalkinmadergisi.1270926>

- Gürer, B., & Kaya, E. (2023). İşitme ve görme engellilere yönelik yaygın din eğitimi hizmetlerine katılanların problem ve beklentileri (İstanbul örneği). *Darulfunun İlahiyat*, 35(1), 247-285. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.2.1300195>
- İnce, A. (2017a). Kur'an kurslarının danışmanlık ve rehberlik fonksiyonu: Öğretici görüşlerine dayalı sosyo-psikolojik bir analiz (Sakarya ili örneği). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(35), 122-148.
- İnce, A. (2017b). Kur'an kurslarının dini sosyalleşmeye katkıları. *Diyanet İlmi Dergi*, 53(2), 149-174. <https://doi.org/10.61304/did.383135>
- İnce, A., & Cevherli, K. (2019). Dezavantajlılığın giderilmesinde Kur'an kurslarının rolü: Sakarya'daki kadınlar örneği. *Diyanet İlmi Dergi*, 55(2), 495-524. <https://doi.org/10.61304/did.587703>
- Kaldık, B. (2022). Engelli bireylerin sosyal medya kullanım deneyimleri: Sosyalleşme aygıtı olarak sanal ağlar. *Turkish Studies - Social Sciences*, 17(4), 593-609. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.62983>
- Koştay, M. (1987). Sosyalleşme (Socialisation). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1-4), 329-334. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd/issue/71603/1152104>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2. baskı). Sage Publications.
- Noble, W. (2009). Preventing the psychosocial risks of hearing loss. *Australian Family Physician*, 38(8), 591-593.
- Okumuş, E. (2014). Din ve sosyalleşme. *Turkish Studies*, 9(11), 429-454. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.7398>
- Sağlam, M., & Altındağ, Ö. (2017). Üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıkları. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 17(1), 22-37. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/42547/512756>
- Şakar, Ö. (2022). Engelli kadınların yaşadıkları sorunları Pierre Bourdieu'nun sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri bağlamında düşünmek. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 2(2), 36-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2543887>
- Tellioğlu, S., & Mehmet, T. (2021). Engelli bireylerin konaklama işletmelerindeki memnuniyetini ölçmeye yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 14(LIII), 3060-3082. <https://doi.org/10.29228/joh.51992>

- Vatandaş, S. (2020). Sosyalleşme ve sosyalleşmenin sosyal medya mecralarındaki anlamsal ve işlevsel dönüşümü. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 813-832. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.675531>
- Yardımcı, S., & Coştu, Y. (2022). Kadınların dini sosyalleşme sürecinde Kur'an kurslarının rolü: Kırıkkale örneği. *Kalemname*, 7(13), 125-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kalemname/issue/70521/1094688>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study aims to examine the role of Qur'an courses in the socialization processes of hearing-impaired women living in Mardin province, who are considered one of the multiple disadvantaged groups. The research examines how Qur'an courses, beyond being institutions solely providing religious education, offer a social support network to these disadvantaged groups of women. The core research problem is to determine what the impact of Qur'an courses is on the socialization processes of hearing-impaired women.

Method: This study was conducted using a qualitative research approach. The study group consisted of 10 hearing-impaired women residing in Mardin and attending Qur'an courses. Participants were selected through purposeful sampling based on voluntariness. In-depth interviews were used as the data collection technique.

Interviews were conducted face-to-face with the assistance of a sign language-fluent Qur'an course instructor, as the researchers did not know sign language. This was noted as a significant limitation of the research. The interviews utilized a personal information form covering participants' demographic characteristics and 12 questions designed to identify the difficulties they faced in socialization processes and the contributions of Qur'an courses to these processes. The interviews took place between December 14, 2024, and January 8, 2025, with each interview lasting between 18 and 35 minutes.

The collected audio recordings were transcribed and subjected to content analysis using Maxqda20 software. The data were grouped under two main themes and six sub-themes. The analysis process involved breaking down findings into smaller parts, coding them, and combining similar codes under categories (axial

coding) in five stages. The validity and reliability of the research were ensured by seeking expert opinions, and an 89% reliability level was achieved using Miles and Huberman's formula.

Findings: The research findings revealed the challenges faced by hearing-impaired women in their socialization processes and the impact of Qur'an courses in resolving these issues, under two main themes.

Main Theme 1: Challenges Faced by Hearing-Impaired Women in Their Socialization Processes Under this theme, three sub-problem areas were identified:

- **Communication Problems:** The most fundamental problem for hearing-impaired women was identified as the very limited number of people who know sign language. Participants stated that they experienced significant difficulties in daily life and in social interactions due to the lack of sign language proficiency in others. The fact that sign language is not an official language and the lack of inclusive communication tools exacerbate this situation.
- **Transportation Problems:** Participants expressed that it was very difficult for them to go from one place to another without a private vehicle, negatively affecting their ability to meet basic needs and engage in social interactions.
- **Environmental Factors:** Hearing-impaired women experience multiple disadvantages at the intersection of disability and gender-based inequalities. Being raised protectively within the family often limits their interaction with the outside world, potentially leading to dependency in social relationships. Societal norms, such as disapproval and gossip regarding women who go out alone, especially in closed social environments, restrict their socialization opportunities. Inequalities in accessing education and employment opportunities also negatively impact their social networking processes.

Main Theme 2: The Impact of Qur'an Courses on Addressing Socialization Problems of Hearing-Impaired Women The contribution of Qur'an courses to resolving the problems of hearing-impaired women was examined under three sub-themes:

- **Religious Knowledge- Learning to Read the Qur'an:** It was determined that the primary motivation for participants to attend Qur'an courses was to learn to read the Qur'an and acquire religious knowledge. This also provided spiritual satisfaction and helped them feel more competent. Even an illiterate participant stated that she came to the course to learn the Qur'an.

- **Socialization:** Qur'an courses significantly and positively influence participants' social lives and communication experiences. The presence of an environment where sign language is known offers easy communication and reduces feelings of loneliness. Participants view the course environment as a family, supporting each other and exchanging ideas on personal matters. The friendships formed continue outside the course. Social activities organized by the course, such as picnics and trips, increase participants' social interactions.
- **Overcoming Environmental Barriers:** Qur'an courses serve as a bridge for breaking environmental and social isolation, especially for hearing-impaired women living in closed social environments. Due to society's positive approach towards Qur'an courses, women can participate in social activities through the course that they would normally not be able to attend.

Conclusion and Discussion: This study demonstrates that Qur'an courses play a multi-faceted and significant role in the socialization processes of hearing-impaired women in Mardin. Hearing-impaired women face severe problems in socialization processes due to communication, transportation, and environmental factors. The scarcity of sign language users in society, the lack of official recognition of sign language, and gender-based restrictions largely limit their participation in social life. These findings are consistent with the results of other studies by Güre r and Kaya (2023) and Alptekin (2024).

Qur'an courses function as a critical mechanism in solving these problems. While the primary motivations for participants to attend courses include acquiring religious knowledge and learning to read the Qur'an, the social interaction and sense of belonging provided by the courses are also of great importance. The ability to communicate easily through sign language in the course environment, make new friends, and reduce feelings of loneliness enhances participants' social capital. Qur'an courses provide an opening to the outside world within a socially acceptable framework and facilitate participation in social activities such as picnics and trips. This supports findings in the literature regarding the positive effects of leisure activities and tourism on the socialization of individuals with disabilities (Coşkun, 2023; Tellioğlu and Mehmet, 2021).

In conclusion, Qur'an courses, beyond being institutions offering only religious education, provide a positive and multi-faceted socialization space where hearing-impaired women can communicate easily, feel less lonely, develop a sense of belonging, form supportive social networks, and overcome environmental barriers. These institutions serve a critical function in the social integration and improvement of the quality of life for disadvantaged women.

Çoklu Dezavantajlı Bir Grup Olan İşitme Engelli Kadınların Sosyalleşme Sürecinde...

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanılmamıştır.